

Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ. Η ΠΟΡΕΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟ ΓΙΟΧΑΝΕΣΜΠΟΥΡΓΚ (Οκτώβριος 2002)

Συγγραφέας: ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΤΡΩΝΟΣ

I.

Θα ξεκινήσω την Εισήγησή μου[*] αναφέροντας ορισμένα από τα κρίσιμα στοιχεία που τέθηκαν υπόψη της διεθνούς κοινότητας, των κυβερνήσεων, της κοινωνίας των πολιτών και του επιχειρηματικού κόσμου, στη Συνδιάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ για την Αειφόρο Ανάπτυξη.

Σύμφωνα με πρόσφατη (ανεξάρτητη) μέτρηση που βασίστηκε σε στατιστικά στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών, εάν κάθε κάτοικος του πλανήτη ζούσε όπως ένας πολίτης στις χώρες με υψηλό μέσο εισόδημα, θα χρειαζόμασταν 2, 6 επιπλέον πλανήτες για να υποστηρίξουν την απαιτούμενη χρήση φυσικών πόρων. Η μέτρηση αυτή είναι γνωστή ως Οικολογικό Αποτύπωμα Αειφορίας.

Λαμβάνοντας υπόψη τον παγκόσμιο μέσο όρο του Οικολογικού Αποτυπώματος Αειφορίας, ακόμη και τα σημερινά επίπεδα παραγωγής και κατανάλωσης βρίσκονται 25% ψηλότερα από τη φέρουσα ικανότητα του γήινου οικοσυστήματος. Επομένως, ήδη με τα σημερινά δεδομένα, η ανθρωπότητα διαβρώνει το φυσικό κεφάλαιο του πλανήτη κατά ένα σημαντικό ποσοστό.

Στον πλανήτη υπάρχουν όμως σήμερα και 1 δισεκατομμύριο, διακόσια εκατομμύρια άνθρωποι που ζούνε και επιβιώνουν με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα, ενώ περίπου το μισό του πληθυσμού της γης διαβιεί με λιγότερα από δύο δολάρια την ημέρα. Λόγω των βιοφυσικών ορίων που τίθενται στις οικονομικές διαδικασίες, η παραγωγή των προϊόντων και η παροχή των υπηρεσιών που απαιτούνται για να ξεφύγουν οι πληθυσμοί αυτοί καταρχήν από τις συνθήκες απόλυτης φτώχειας και υπανάπτυξης και να επιτύχουν, σε ένα δεύτερο στάδιο, ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, πρέπει να βασιστούν σε νέα, βιώσιμα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης. Η εξοικονόμηση στη χρήση των φυσικών πόρων είναι κατά συνέπεια αναγκαίος όρος για να μπορέσουν οι οικονομικές διαδικασίες να διατηρήσουν τη βιωσιμότητά τους και να εκπληρώσουν τον κοινωνικό τους ρόλο σε ένα περιορισμένο βιοφυσικό πλαίσιο.

Τα στοιχεία αυτά θέτουν το αναπόδραστο ερώτημα για τη δημιουργία μίας νέας παγκόσμιας περιβαλλοντικής οικονομίας, για τη διαμόρφωση μίας νέας σχέσης των κοινωνιών με το φυσικό, ιδίως, περιβάλλον και για έναν νέο προσανατολισμό του

δικαίου και των θεσμών.

II.

Ενόψει λοιπόν του γεγονότος ότι τα δεδομένα που αφορούν την κατάσταση των φυσικών πόρων και των οικοσυστημάτων παγκοσμίως είναι πράγματι ανησυχητικά, πόσο μάλλον αν συνυπολογισθούν και οι επιτακτικές αναπτυξιακές ανάγκες, η περιβαλλοντική κοινότητα προσέβλεπε στη Συνδιάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ για θεμελιακές αποφάσεις και ρηξικέλευθες αλλαγές. Η δημιουργία ενός Παγκόσμιου Οργανισμού Περιβάλλοντος, που θα λειτουργούσε ως αντίβαρο στον ισχυρότατο Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, περιλαμβανόταν στις σχετικές προτάσεις. Με αίσθηση ρεαλισμού θα συμπλήρωνε κανείς ότι οι αυξημένες αυτές προσδοκίες αφορούσαν κυρίως το στάδιο των προπαρασκευαστικών εργασιών πριν από την 11η Σεπτεμβρίου.

Τα αποτελέσματα της Συνδιάσκεψης φάνηκε πάντως να προκαλούν απογοήτευση σε μεγάλο μέρος της περιβαλλοντικής κοινότητας. Πολλοί, κυρίως εκπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών, θεώρησαν ότι δεν συντελέσθηκε ουσιαστικά καμία αξιοσημείωτη πρόοδος, ενώ δεν έλειψαν και αυτοί που διέβλεψαν έναν κίνδυνο για επερχόμενη σχετικοποίηση του περιβαλλοντικού κεκτημένου, για συρρίκνωση της περιβαλλοντικής συνιστώσας της αειφόρου ανάπτυξης.

Ποιό είναι καταρχήν το διεθνές περιβαλλοντικό κεκτημένο: Το κεκτημένο αυτό συντίθεται πρωτίστως από ήδη εδραιωμένους διεθνείς περιβαλλοντικούς κανόνες και αρχές, που αποτελούν τον πυρήνα του διεθνούς κανονιστικού συστήματος για το περιβάλλον. Κεντρική θέση στο σύστημα αυτό κατέχει ο κανόνας για τη μη πρόκληση ζημίας στο περιβάλλον άλλων κρατών και περιοχών πέρα από την κρατική δικαιοδοσία (ή άλλως: στα διεθνή κοινά). Ο κανόνας αυτός ερμηνεύεται πλέον με γνώμονα την ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Σε μία πρόσφατη ομιλία του στη Γερουσία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, ο *Maurice Strong*, ψυχή της Συνδιάσκεψης του Ρίο το 1992, αναφέρει χαρακτηριστικά: «Η εφαρμογή του κανόνα αυτού θα απαιτούσε ουσιαστικά από τα κράτη εκείνα που συμβάλλουν δυσανάλογα στην υποβάθμιση του παγκόσμιου περιβάλλοντος, με το να συνεχίζουν για παράδειγμα να παράγουν περισσότερο από ότι καθορίζει το μερίδιό τους στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για τη μείωση των επιπτώσεων». Ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων προϋποθέτει επομένως βιώσιμη διαχείριση των ιδίων φυσικών πόρων.

Με την υποχρέωση αυτή (ελαχιστοποίησης των επιπτώσεων και βιώσιμης διαχείρισης των φυσικών πόρων) συναρτώνται, λιγότερο ή περισσότερο, όλοι σχεδόν οι διεθνείς περιβαλλοντικοί κανόνες και αρχές, όπως η αρχή της πρόληψης, που συνιστά επίσης βασική αρχή του διεθνούς περιβαλλοντικού δικαίου και συστατικό στοιχείο του

προαναφερθέντος κανόνα. Το ίδιο ισχύει και για την υποχρέωση που φέρουν τα κράτη, να προστατέψουν την βιοποικιλότητα, ιδίως την απειλούμενη. Να σημειώσουμε μάλιστα εδώ το ειδικό καθεστώς αυξημένης προστασίας που ισχύει για τις προστατευόμενες περιοχές. Και η αρχή της προφύλαξης, ή της προφυλακτικής προσέγγισης, που επίσης συντελεί στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων και τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, τυγχάνει πλέον ευρείας αποδοχής, ανεξάρτητα από τις υπάρχουσες διαφωνίες σχετικά με την ερμηνεία και το πεδίο και τις προϋποθέσεις εφαρμογής της. Οσον αφορά στην εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, είναι προφανές και γενικότερα αποδεκτό ότι συνιστά ένα από σημαντικότερα εργαλεία για τη συνεπή ανταπόκριση των κρατών στις διεθνείς περιβαλλοντικές υποχρεώσεις τους. Πρέπει δε να σημειωθεί ότι συμμετοχικά δικαιώματα αποτελούν πλέον συστατικό στοιχείο της διαδικασίας εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Τα δικαιώματα αυτά ενισχύονται ολοένα και περισσότερο, τουλάχιστον σε περιφερειακό επίπεδο, όπως για παράδειγμα με το διεθνές συμβατικό πλέγμα που έχει αναπτυχθεί από την Οικονομική Επιτροπή για την Ευρώπη των Ηνωμένων Εθνών. Ο ρόλος της σύμβασης του Ααρχους αναμένεται ενπροκειμένω ιδιαίτερα σημαντικός.

Η αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης των κρατών έρχεται επίσης να συμπεριληφθεί στον πυρήνα των διεθνών περιβαλλοντικών υποχρεώσεων και η εφαρμογή της σχετίζεται άμεσα με την -θεμελιώδη- υποχρέωση της διεθνούς περιβαλλοντικής συνεργασίας.

Ολοι αυτοί οι κανόνες και οι αρχές -σε μία όχι εξαντλητική παράθεσή τους- συνθέτουν επομένως τον πυρήνα της περιβαλλοντικής συνιστώσας της αειφόρου ανάπτυξης. Εξειδικεύονται δε και υλοποιούνται κυρίως με τις πολυάριθμες διεθνείς περιβαλλοντικές συμφωνίες που έχουν συναφθεί και τεθεί σε ισχύ. Ο περιβαλλοντικός πυλώνας της αειφόρου ανάπτυξης στοχεύει να διασφαλίσει ότι η ικανοποίηση των αναπτυξιακών αναγκών θα γίνει μέσα στα υφιστάμενα βιοφυσικά όρια, στη βάση της ελαχιστοποίησης των επιπτώσεων και της βιώσιμης διαχείρισης (και εξοικονόμησης στη χρήση) των φυσικών πόρων.

III.

Στη Συνδιάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ τα κράτη επαναβεβαίωσαν τη δέσμευσή τους στους θεμελιώδεις αυτούς κανόνες και τις αρχές, όπως και γενικότερα στις αρχές του διεθνούς δικαίου και στην ενδυνάμωση των πολυμερών προσπαθειών. Ανέλαβαν επίσης τη συλλογική ευθύνη να προάγουν και να ενδυναμώσουν τους τρεις αλληλένδετους πυλώνες της αειφόρου ανάπτυξης, την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την περιβαλλοντική προστασία, σε τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Αναγνώρισαν ακόμη ότι «η εξάλειψη της φτώχειας, η αλλαγή των προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης και η προστασία και διαχείριση των

φυσικών πόρων ως βάσης για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη συνιστούν πρωταρχικούς στόχους και ουσιώδεις προϋποθέσεις της αειφόρου ανάπτυξης». Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, δεν στερείται σημασίας το γεγονός ότι τα στοιχεία, τα οποία υπογραμμίστηκαν στην αρχή της Εισήγησης και αναφέρονται στο Οικολογικό Αποτύπωμα Αειφορίας και στις άμεσες αναπτυξιακές ανάγκες, συναρτώνται συστηματικά στα κείμενα του Γιοχάνεσμπουργκ με την εξοικονόμηση στη χρήση των φυσικών πόρων.

Στο πλαίσιο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι στον τρίτο τίτλο του Σχεδίου Εφαρμογής που υιοθετήθηκε στο Γιοχάνεσμπουργκ, η ανάπτυξη ενός δεκαετούς πλαισίου προγραμμάτων για την επιτάχυνση της μετάβασης σε βιώσιμα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης συσχετίζεται με την προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, μέσα στα όρια που θέτει ωστόσο η φέρουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων. Στον τέταρτο τίτλο του Σχεδίου Εφαρμογής που αναφέρεται στην προστασία και διαχείριση των φυσικών πόρων ως βάσης για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, η διαχείριση των πόρων με έναν βιώσιμο και ολοκληρωμένο τρόπο κρίνεται ως ουσιώδης για την επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης. Και εδώ, συστηματική αφετηρία είναι η οικολογικά (περιβαλλοντικά) προσλαμβανόμενη αειφορία. Αρκετοί από τους ειδικότερους στόχους, τους οποίους τα κράτη συμφώνησαν να υλοποιήσουν εντός συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων, περιλαμβάνονται στις παραγράφους του τέταρτου αυτού τίτλου.

Αυτό ισχύει για παράδειγμα για τη δημιουργία (έως το 2012) αντιπροσωπευτικών δικτύων θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών, στη βάση των επιστημονικών πληροφοριών και σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, όπως επίσης και για την ενθάρρυνση της εφαρμογής της οικοσυστημικής προσέγγισης (το έτος 2010) και τη διατήρηση ή αποκατάσταση των ιχθυοαποθεμάτων κατά το δυνατό όχι αργότερα από το 2015. Στον ίδιο τέταρτο τίτλο του Σχεδίου Εφαρμογής επαναλαμβάνεται ο στόχος της Διακήρυξης της Χιλιετίας των Ηνωμένων Εθνών, να μειωθεί έως το 2015 στο μισό το ποσοστό του ανθρώπινου πληθυσμού που υποφέρει από την πείνα και να υλοποιηθεί το δικαίωμα για συνθήκες ζωής κατάλληλες για την υγεία και την ανθρώπινη ευημερία. Στον ίδιο τίτλο περιλαμβάνεται και η συμφωνία να μειωθεί έως το 2015 στο μισό το ποσοστό των ανθρώπων που δεν έχουν πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό (όπως καθορίζεται και στη Διακήρυξη της Χιλιετίας), καθώς και του ποσοστού των ανθρώπων δίχως πρόσβαση σε βασικές υγειονομικές υποδομές. Στον τέταρτο τίτλο περιλαμβάνεται -εύλογα- και η δέσμευση για σημαντική μείωση έως το 2010 του σημερινού ποσοστού απώλειας της βιολογικής ποικιλίας, καθώς επίσης και η δέσμευση για ανάπτυξη ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδατικών πόρων και σχεδίων για την αποτελεσματικότητα στη χρήση τους έως το 2005.

Είναι σημαντικό να σημειώσουμε εδώ ότι οι στόχοι για την αντιμετώπιση της πείνας και την πρόσβαση στο πόσιμο νερό και σε υγειονομικές υποδομές, καταγράφονται

-όπως είναι άλλωστε ευνόητο- ήδη στον δεύτερο τίτλο του Σχεδίου Εφαρμογής, που αφορά στην εξάλειψη της φτώχειας. Η αναφορά τους στον δεύτερο τίτλο γίνεται από κοινού με το στόχο για μείωση στο μισό του ποσοστού των ανθρώπων που ζουν με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα, και πάλι μέχρι το έτος 2015.

Η επανάληψη αυτή μπορεί κάλλιστα να ερμηνευθεί ως αναγνώριση της θέσης ότι η αναγκαία ικανοποίηση των αναπτυξιακών αναγκών θα πρέπει να γίνει με γνώμονα τα βιοφυσικά όρια. Θα πρέπει, άρα, να γίνει με σημαντική εξοικονόμηση στη χρήση των φυσικών πόρων, στη βάση της βιώσιμης διαχείρισής τους, και κατά συνέπεια με σεβασμό στην περιβαλλοντική συνιστώσα της αειφόρου ανάπτυξης, στους κανόνες και στις αρχές της. Αλλωστε, ο τέταρτος τίτλος του Σχεδίου Εφαρμογής ξεκινά με τη διαπίστωση ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν αυξανόμενες επιπτώσεις στην ακεραιότητα των οικοσυστημάτων, τα οποία παρέχουν ουσιώδεις πόρους και υπηρεσίες για την ανθρώπινη ευημερία και για τις οικονομικές δραστηριότητες. Καθώς η συνάρτηση αυτή ισχύει για την ικανοποίηση των βασικών αναπτυξιακών αναγκών, ισχύει πολύ περισσότερο και για την ικανοποίηση των πολυποίκιλων αναγκών στις ήδη ευημερούσες κοινωνίες.

Υπό το ίδιο πρίσμα, αυτό δηλαδή της ιδιαίτερης σημασίας που αποκτά ο σεβασμός της περιβαλλοντικής συνιστώσας της αειφόρου ανάπτυξης, μπορούν να προσεγγισθούν και οι πολυάριθμες αναφορές που γίνονται στον τέταρτο τίτλο σε σημαντικές διεθνείς περιβαλλοντικές συμφωνίες. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν η Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα, η Σύμβαση Ραμσάρ για τους υγροτόπους, η Συμφωνία-πλαίσιο για τις κλιματικές αλλαγές και το Πρωτόκολλο του Κυότο, η Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης, καθώς και η σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας και οι συναρτημένες με αυτήν συμφωνίες και πρωτόκολλα για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των ιχθυοαποθεμάτων.

IV.

Η σημασία που αποδίδεται στην περιβαλλοντική συνιστώσα της αειφόρου ανάπτυξης -οπωσδήποτε όχι πρόδηλη, αλλά από συστηματικής άποψης για μία ακόμη φορά αξία προσοχής-, γίνεται αντιληπτή και κατά την ανάγνωση των παραγράφων του Σχεδίου Εφαρμογής που αφορούν στο θεσμικό πλαίσιο για την αειφόρο ανάπτυξη. Εδώ βέβαια η απογοήτευση της περιβαλλοντικής κοινότητας λόγω της μη ενδυνάμωσης του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, πόσο μάλλον λόγω της μη μετεξέλιξης του σε έναν Παγκόσμιο Οργανισμό Περιβάλλοντος, έριξε εκ των προτέρων μία μάλλον βαριά σκιά στις σχετικές παραγράφους. Ας μην ξεχνάμε ωστόσο ότι το έργο της ενσωμάτωσης των τριών πυλώνων της αειφόρου ανάπτυξης, του οικονομικού, του κοινωνικού και του περιβαλλοντικού, συνιστά ένα σχεδόν «τιτάνιο» εγχείρημα και απαιτεί επομένως εξαιρετικά προσεκτικές κινήσεις, ιδιαίτερα στην παρούσα διεθνή πολιτική συγκυρία.

Με αυτό το σκεπτικό δεν στερείται σημασίας η σχετική πρόταση στο Σχέδιο Εφαρμογής, ότι «τα μέτρα που στοχεύουν στη ενδυνάμωση του θεσμικού πλαισίου της αειφόρου ανάπτυξης θα πρέπει να εδράζονται στις προβλέψεις της Ατζέντας 21, του Προγράμματος του 1997 για την περαιτέρω εφαρμογή της καθώς και στις αρχές της Διακήρυξης του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, και θα πρέπει να προωθούν την επίτευξη των διεθνώς συμφωνηθέντων αναπτυξιακών στόχων». Στη συνέχεια μάλιστα του κειμένου του Σχεδίου Εφαρμογής, οι ειδικότερες αναφορές που γίνονται στην Ατζέντα 21 είναι ουκ ολίγες. Ενδεικτικά: «Η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να προωθήσει την ενσωμάτωση των στόχων της αειφόρου ανάπτυξης, όπως αυτοί αντανακλώνται στην Ατζέντα 21, και να υποστηρίξει την εφαρμογή της Ατζέντας 21 και των αποτελεσμάτων της Συνδιάσκεψης του Γιοχάνεσμπουργκ στις πολιτικές και τα προγράμματα εργασίας τόσο των αρμοδίων οργάνων και ειδικευμένων οργανισμών των Ηνωμένων Εθνών, όσο και των διεθνών χρηματοδοτικών και εμπορικών οργανισμών». Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου καλείται μάλιστα, μεταξύ άλλων, «να ενδυναμώσει τις συνεργατικές προσπάθειές του (από κοινού με άλλους διεθνείς οργανισμούς) για να προωθήσει μία αποτελεσματική και συλλογική υποστήριξη στην εφαρμογή της Ατζέντας 21 σε όλα τα επίπεδα». Το Σχέδιο Εφαρμογής, συνοψίζοντας το περιεχόμενο των παραγράφων που αναφέρονται στο ρόλο των διεθνών θεσμών, επισημαίνει: «Η ενδυνάμωση του διεθνούς θεσμικού πλαισίου για την αειφόρο ανάπτυξη συνιστά μία διαδικασία εξέλιξης. Είναι απαραίτητη η ενσωμάτωση, η αποτελεσματικότητα και ο συντονισμός των οικονομικών, των κοινωνικών και των περιβαλλοντικών διαστάσεων της αειφόρου ανάπτυξης, με στόχο [πάντοτε] την εφαρμογή της Ατζέντας 21».

Ακόμη λοιπόν και αν οι θεσμικές πρωτοβουλίες και μεταρρυθμίσεις δεν ήταν οι ενδεχομένως αναμενόμενες, οι προτάσεις για το θεσμικό πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης συνηγορούν επίσης στο ότι ο σεβασμός των βιοφυσικών ορίων, η οικολογική πρόσληψη της αειφορίας, συνιστούν εντέλει τον άξονα προσανατολισμού για την -οπωσδήποτε μακρά και δυσχερή- πορεία προς τον επιζητούμενο κανονιστικό-ρυθμιστικό και θεσμικό συντονισμό ή και την αντίστοιχη ενσωμάτωση.

V.

Βέβαια, το Σχέδιο Εφαρμογής δεν είναι υπό αυστηρά νομική έννοια ένα δεσμευτικό κείμενο. Επιπλέον, δεν καθορίζει με σαφήνεια τους τρόπους μέσω των οποίων θα επιτευχθούν οι στόχοι που τέθηκαν, και ίσως το πιο σημαντικό, δεν προσδιορίζει κάποιον συγκεκριμένο μηχανισμό παρακολούθησης και ελέγχου της προόδου, πέρα από τις σχετικές γενικές αρμοδιότητες που απονέμει κατά πρώτο λόγο στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών.

Δεν θα πρέπει πάντως να θεωρήσουμε ότι παρόμοιες αδυναμίες μπορούν να αδρανοποιήσουν τη ρυθμιστική δυναμική της περιβαλλοντικής συνιστώσας της

αειφόρου ανάπτυξης. Η λειτουργική ένταξη των περιβαλλοντικών κανόνων και αρχών στο διεθνές δικαϊκό σύστημα συντελείται ήδη σε έναν ικανοποιητικό, καταρχήν, βαθμό. Και η πορεία αυτή συνεχίζεται. Ίσως η πιο πειστική απόδειξη για τη δυναμική που μπορεί να αναπτυχθεί περαιτέρω να βρίσκεται σε κείμενα αποφάσεων των δικαιοδοτικών οργάνων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Στο πεδίο δηλαδή της διεθνούς οικονομίας, εκεί όπου απαιτούνται οι πιο ριζικές και ουσιαστικές αλλαγές, αλλαγές που δεν μπορούν ωστόσο να πραγματοποιηθούν με αυτόματο τρόπο. Ορισμένες θέσεις που έχουν διατυπωθεί στα σχετικά κείμενα πιστοποιούν τη σταδιακή εξοικείωση των οργάνων και παραγόντων της διεθνούς οικονομίας με την περιβαλλοντική συνιστώσα της αειφόρου ανάπτυξης και με τις παραμέτρους της.

Σε έκθεση λοιπόν του Πάνελ (του ΠΟΕ) που εκδόθηκε το 2001 και αφορούσε εμπορική διαφωνία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της Μαλαισίας, το Πάνελ καταλήγει στα συμπεράσματά του παροτρύνοντας τη Μαλαισία και τις Ηνωμένες Πολιτείες «να συνεργαστούν πλήρως ώστε να συνάψουν, όσο γίνεται πιο σύντομα, μία συμφωνία που θα επιτρέπει την προστασία και διατήρηση των θαλασσίων χελωνών προς ικανοποίηση όλων των εμπλεκόμενων συμφερόντων και λαμβάνοντας υπόψη την αρχή ότι τα κράτη έχουν κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες για τη διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος».

Και μόνο η ορολογία που χρησιμοποιείται δεν πρέπει να υποτιμηθεί. Σε άλλο σημείο της έκθεσής του, το Πάνελ, εκτιμώντας το αντικείμενο και τον σκοπό της Συμφωνίας του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, σημειώνει ότι «το σχετικό Προοίμιο αναφέρεται στην έννοια της αειφόρου ανάπτυξης. Κατά την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι η αειφόρος ανάπτυξη είναι ένα από τα αντικείμενα της Συμφωνίας του ΠΟΕ». Στη σχετική υποσημείωση που συνοδεύει το κείμενο, το Πάνελ αναφέρεται στη Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, στην Ατζέντα 21 καθώς και στη διαγενεακή διάσταση της αειφορίας. Η πρόσληψη της αειφόρου ανάπτυξης γίνεται επομένως, για τις ανάγκες της συγκεκριμένης τουλάχιστον υπόθεσης, κυρίως με βάση την περιβαλλοντική της συνιστώσα.

Μάλιστα, τρίτο κράτος μέρος στην υπόθεση σημειώνει χαρακτηριστικά ότι «μοιράζεται με τα άλλα μέλη του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου το κοινό μέλημα σχετικά με τη διατήρηση των θαλασσίων ειδών που πιθανό να απειληθούν από οικονομικές δραστηριότητες που δεν καθοδηγούνται από τις σκέψεις της περιβαλλοντικής αειφορίας (environmental sustainability)».

VI.

Με βάση τα ανωτέρω θα πρέπει μεν να σημειωθεί ότι η Συνδιάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ απέφερε πράγματι λιγότερα αποτελέσματα, από ότι αναμενόταν

αρχικά. Η Συνδιάσκεψη ενδέχεται ωστόσο να αποδειχθεί μελλοντικά πιο εποικοδομητική, από ότι αφήνουν καταρχήν να διαφανεί τα υιοθετηθέντα κείμενα. Η ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η βιώσιμη διαχείριση (και εξοικονόμηση στη χρήση) των φυσικών πόρων αναδεικνύονται και από τη Συνδιάσκεψη του Γιοχάνεσμπουργκ ακρογωνιαίος λίθος για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης και της ανθρώπινης ευημερίας. Η αποτελεσματική λειτουργία της περιβαλλοντικής συνιστώσας της αειφόρου ανάπτυξης εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από το σεβασμό του κανονιστικού της πυρήνα.

Η διακρίβωση της συμβατότητας των ποικίλων μέτρων και πρωτοβουλιών για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης με τα υφιστάμενα βιοφυσικά όρια στις οικονομικές δραστηριότητες θα πρέπει να εδράζεται επομένως σε μία αξιόπιστη εκτίμηση για το κατά πόσον τηρήθηκαν οι επιταγές του κανονιστικού αυτού πυρήνα.

Και μία τελευταία παρατήρηση ειδικά για το εθνικό επίπεδο. Όπως σημειώνεται και στο Σχέδιο Εφαρμογής, «κάθε χώρα φέρει την πρωταρχική ευθύνη για τη δική της αειφόρο ανάπτυξη». Σύμφωνα με το Σχέδιο Εφαρμογής, «η προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο πρέπει να ενθαρρυνθεί, μεταξύ άλλων, μέσω της θέσπισης και εφαρμογής σαφών και αποτελεσματικών νόμων που θα υποστηρίζουν την αειφόρο ανάπτυξη». Και εδώ, η ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η βιώσιμη διαχείριση (και εξοικονόμηση στη χρήση) των φυσικών πόρων πρέπει να αποτελούν τις σταθερές που θα συνοδεύουν κάθε σχετική νομοθετική πρωτοβουλία που θα στοχεύει στην προώθηση αναπτυξιακών στόχων. Στη χώρα μας άλλωστε, η αρχή της αειφορίας ενσωματώθηκε στο άρθρο 24 του Συντάγματος, ακριβώς στον πυρήνα δηλαδή του περιβαλλοντικού μας Συντάγματος.

[*]Εισήγηση σε Ημερίδα που διοργάνωσαν το Ινστιτούτο GoetheΑθηνών και το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, με θέμα: «Η δύστοκη πορεία προς μία νέα παγκόσμια οικολογική τάξη. Αποτίμηση της Συνδιάσκεψης του Γιοχάνεσμπουργκ» (21 Οκτωβρίου 2002).